

Patarimai tvarkantiems

Rugpjūčio 8-osios vėtra Kaišiadorių, Kauno, Dubravos, Prienų, Trakų, Alytaus, Varėnos, Valkininkų bei Švenčionėlių, Ignalinos miškų urėdijų teritorijose esančiuose privačiuose miškuose išvertė per 600 tūkst. m³ medienos (rugpjūčio 16 d. RAAD-ų duomenys). Norėčiau atkreipti savininkų, tvarkančių pažeistus miškus, dėmesį į kai kuriuos sanitarinės miškų apsaugos ir atkūrimo klausimus, nuo kurių gali priklausyti tolimesnė jūsų miškų būklė.

Praeities pamokos

Turimais duomenimis, Lietuvos miškuose po kiekvienos didesnės audros ar vėtros padidėja liemenų kenkėjų masinio dauginimosi židinių išplitimo rizika. Pvz., 1967 m. spalio 17–18 d. praūžusios vėtros pažeistus miškus, kai 180 tūkst. ha plote buvo išversta ir išlaužta 3,3 mln. m³ medienos, pavyko sutvarkyti tik iki 1971 m. Užtrukusių darbų pasekmė – 1969–1970 m. susidarė dideli žievėgraužio tipografo masinio dauginimosi židiniai. Tokie židiniai atsirado ir po 1982 m. gruodžio 16 d., 1983 m. sausio 18–19 d., 1993 m. sausio 14 d. ir 23 d. vėtrų bei po uragano „Anatolijus“ (1999 m. gruodžio 4 d.). Po 1993 m. sausio 14 ir 23 d. siautusių vėtrų, iki 1995 m. užtrukus vėjavartų likvidavimui, kilo didžiausi Lietuvoje žinomi žievėgraužio tipografo masinio dauginimosi židiniai. Dėl šių kenkėjų pažeidimų 1994–1997 m. teko sanitariniais kirtimais iškirsti 500 tūkst. ha apie 8,7 mln. m³ medienos.

To neatsitiko, kai po 2005 m. uragano „Ervinas“ ir po 2007 m. uragano

„Kirilas“ vėjavartos buvo laiku sutvarkytos. Akivaizdu, kad vėtros pažeistų eglių skubus kirtimas ir pašalinimas iš miško yra pirmas uždavinys, saugant medynus nuo vabzdžių liemenų kenkėjų masinio antplūdžio.

Kenkėjų išplitimo grėsmės

Pažeistuose miškuose palankios sąlygos vėl išplisti kenkėjams. Rugpjūčio vėtros pažeistuose miškuose susidarė daug pušų ir eglių vėjavartų bei vėjalaužų. Ypač didelį pavojų kelia suniokoti eglynai, kuriuose pažeistas eglės greičiausiai apninka liemenų kenkėjai. Esant palankioms sąlygoms, juose gali kilti masiniai šių kenkėjų židiniai. Pagrindinio eglių liemenų kenkėjo žievėgraužio tipografo (*Ips typographus*) veisimuisi tinkamą substratą sudarys nesutvarkytos eglių vėjavartos ir vėjalaužos, patrauktomis šaknimis, vėjo palenktos eglės, taip pat dėl kaitros, užmirkimo ir netikrojo eglinio skydamario (*Physo-cermes piceae*) pakenkimų apsilupusios eglės. Normaliomis sąlygomis liemenų kenkėjai įsiveisia tik apsilupusiuose medžiuose, bet labai pagausėjus populiacijai masine ataka jie įveikia ir sveikus medžius. Pirmieji požymiai eglynuose jau pastebėti.

Valstybinės miškų tarnybos Miško sanitarinės apsaugos skyriaus specialistų kasmet atliekamas vabzdžių liemenų kenkėjų monitoringas parodė, kad 2010 m. žievėgraužio tipografo antroji generacija net 3 kartus buvo gausesnė nei 2009 m. Todėl 2011 m. pavasarį žievėgraužio tipografo apniktų eglių

bus žymiai daugiau negu šiemet. Jei iki pavasario paliksime nesutvarkytas žalių eglių vėjavartas, bus dar palankesnės sąlygos šiam kenkėjui plisti.

Pirmiausia reikėtų tvarkyti išverstus eglynus. Jei nėra galimybės sutvarkyti iš karto vėtros pažeidimus visoje valdoje, pirmiausia reikėtų tvarkyti joje esančius eglynus, iškertant ir atskiras ar nedidelėmis grupelėmis išsidėsčiusias eglių vėjavartas ir vėjalaužas. Labai svarbu vėtros padarinius likviduoti sklypuose, kuriuose yra ar anksčiau buvo žievėgraužio tipografo apniktų eglių. Sutvarkius paskiras, grupėmis ar tolygiai medyne išsidėsčiusias eglių vėjavartas ir vėjalaužas, reikia imtis plynų sanitarinių kirtimų, kur miškas išverstas ir išlaužytas ištisai. Plyni sanitariniai kirtimai pirma atliekami iki 1 ha dydžio pažeistuose eglynuose, po to kertami didesni kaip 1 ha plotai.

Kenkėjų plitimo dėsningumai. Kodėl pirmiausia reikia tvarkyti mažesniu intensyvumu vėtros pažeistus eglynus? Todėl, kad esant mažam kiekiui išverstų ir išlaužtų eglių, kenkėjai apninka jas visas ir jose pasidauginę ima plisti į greta esančius medynus. Kai vėjavartų yra labai daug, pradžioje kenkėjai neapninka visų vėtros pažeistų eglių. Dalyje jų pasidauginę, jie apsigyvena likusiose žaliuose vėjavartose. Tik nebelikus jiems tinkančių vėtros pažeistų medžių, jie persikelia į aplinkinius miškus. Todėl mažinant vabzdžių liemenų kenkėjų plitimą labai svarbu pirmiausia iš miško pašalinti paskiras eglių vėjavartas ir vėjalaužas, po to – ir koncentruotai išverstas.

Vilkinti vėjavartų tvarkymą nuostolinga

Sutvarkius pažeistus eglynus, reiktų imtis pušų vėjavartų ir vėjalaužų, o po jų tvarkyti lapuočių sudarkytus medynus. Kuo ilgiau miškuose išbūna netvarkoma mediena, tuo labiau ji praranda prekinę vertę: pamėlynuoja, sušunta, džiūdama suskyla, ima pūti, ją apninka vabzdžiai. Dėl to prarandame dalį pajamų, o pažeistose miško atkūrimo išlaidos nesumažėja. Sparčiausiai genda ir praranda vertę laiku neiškirtų pušų ir beržų mediena.

Miško sanitarinės apsaugos taisyklės reikalauja spygliuočių medžių žalias vėjavartas ir vėjalaužas iškirsti ir pašalinti

Eglių vėjavartas pirmiausia gali apnikti vabzdžiai – medienos kenkėjai

Pušinis straubliukas graužia sodinuko žievę

Valstybinės miškų tarnybos Miško sanitarinės apsaugos skyriaus archyvo nuotraukos

vėtros pažeistus miškus

privatus miškai

VACLOVO TREPĖVAIČIO nuotraukos

Dzūkijoje spalį vykusiame miškininkų pasitarime aptartos pažeistų miškų atkūrimo problemos

Įveistus pušų želdinius būtina apsaugoti nuo vabzdžių kenkėjų ir žvėrių žalos

iš miško per nustatytą laiką. Orientacinis laikas tai atlikti yra iki 2011 m. balandžio 1 d. Už šių taisyklių nesilaikymą numatytos administracinės baudos.

Pažeistų medynų atkūrimo ir apsaugos aktualijos

Delsti apsaugoti kirtavietes netikslinga. Po plyno kirtimo pasikeičia miško dirvožemio ekoklimatinės sąlygos, dažnai vyksta kirtavietės suvelnėjimas, užmirkimas. Kuo našesni dirvožemiai, tuo greičiau jie apželia nepageidaujamomis medžių ir krūmų rūšimis, žoline augalija. Sužėlusiose kirtavietėse įveisti želdinius reikia papildomų darbo sąnaudų ir daugiau lešų: sumedėjusių augaliją šalinti cheminėmis priemonėmis, kirsti krūmus, atžalas. Todėl pigiau iškirstą mišką atkurti tuojau po jo iškirtimo.

Spygliuočių želdinius gali pulti pušiniai straubliukai. Iškirtus didelius suniokotų medynų plotus, spygliuočių kirtavietėse 2011–2012 m. gali išplisti pušiniai straubliukai (*Hylobius ssp.*). Šiuos kenkėjus pritraukia šviežiai nupjautų spygliuočių medžių kelmų ir kirtimo atliekų kvapas. Vabalai minta šakelių žieve, o kelmų šaknyse deda kiaušinėlius, kur išsivysto nauja straubliukų karta. Jie grauzia biržėse įveistų spygliuočių sodinukų žievę. Miško savininkams iš anksto reikėtų numatyti spygliuočių želdinių apsaugos priemones nuo pušinių straubliukų. Pagrindinės kovos priemonės būtų:

– **straubliukų naikinimas insekticidais** (2011–2012 m. želdant kirtavietes,

spygliuočių sodmenų šaknis reikėtų mirkyti insekticido *Actara 25 WG 0,2-0,7* proc. koncentracijos tirpale);

– **straubliukų gaudamosios duobelės** (kirtavietėse su biriu dirvožemiu balandį kasamos duobutės (80–100 vnt./ha) pušiniams straubliukams sugaudyti. Duobutės turi būti ne mažesnės kaip 30x30 cm pločio ir 30 cm gylio, sienelės vertikalios. Gegužės – rugpjūčio mėn. kas 7–10 dienų duobutės apžiūrimos: surenkami ir sunaikinami įkritę straubliukai, paleidžiami nekenksmingi vabzdžiai, pagilintos užvirtusios ir palyginamos apgriuvusios sienelės. Duobučių efektyvumas padidėja, jeigu į jas įdedama šviežiai nukirstų pušų plonosios žievės gabalėlių ar žalių šakelių, pamirkytų insekticidų tirpaluose (užnuodytus masalus reikia keisti kas 2–4 savaites, priklausomai nuo insekticido veikimo trukmės). Keičiant masalus reikia išvalyti duobutes bei palyginti jų kraštus);

– **duobutės straubliukams stebėti** (jeigu miškas atkuriamas tuoj pat po iškirtimo, želdiniuose pirmais ir antrais metais galima kasti gaudomasias ir stebėjimo duobutes. Jos kasamos juostomis apie želdinių pakraščius, tarp duobučių turi būti 6–8 m atstumai. Duobelės reikia periodiškai stebėti, o aptikus dalyje jų po 5 ir daugiau pušinių straubliukų, medelius apipurkšti insekticidų tirpalais. Taip želdinius galima apsaugoti iki pušinių straubliukų pirmųjų pažeidimų);

– **kirtaviečių želdymo atidėjimas mažina straubliukų pažeidimų riziką** (pušinių straubliukų daromą žalą galima

žymiai sumažinti, jei spygliuočių kirtavietėse, kuriose nėra suvelnėjimo grėsmės (sausos, nenašios, smėlingos dirvos), miškas bus želdomas praėjus 1–2 metams po iškirtimo – šiuo atveju 2012–2014 m. Tuomet sudžiūvę kelmai ir kirtimo liekanos nebevilios straubliukų, pasodintiems želdiniams jų pakenkimo grėsmė bus labai sumažėjusi).

Galima žvėrių žala želdiniams. Po vėjavartų ir vėjalaužų likvidavimo į didelius ir koncentruotus apželdytų biržių plotus gali migruoti kanopiniai žvėrys. Nuskabydami medelių viršūnes ir ūglius, laupydami kamienų žievę, jie gali sunaikinti ištisus želdinių ir jaunuolynų sklypus. Todėl miško savininkai turėtų numatyti ir apsaugines priemones nuo kanopinių žvėrių: medelių ūglių tepimą repelentais, individualių gaubtų uždėjimą, želdinių plotų aptvėrimą tvoromis, gaubtų ir tvorų priežiūrą bei remontą.

Atspariausi miškai – iš įvairių medžių rūšių. Apsodinę didelius plotus viena medžių rūšimi, galime sukurti sanitariniu požiūriu nestabilius orų ir klimato pokyčiams bei vabzdžiams kenkėjams, grybinėms ligoms neatsparius medynus. Atkuriant vėtrų sudarkytų miškų kirtavietes reikėtų jose sodinti įvairių medžių rūšių želdinius bei vėlesniais priežiūros darbais formuoti mišrius medynus.

VIRGILIJUS VASILIAUSKAS
Valstybinės miškų tarnybos
Miško sanitarinės apsaugos skyriaus vedėjas